

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

KAFEDRA: "CİNAYƏT HÜQUQU"

FƏNN: "Ekologiya hüququ"

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu №2: "Ekologiya hüququnun obyektləri"

Vaxt: 4 saat

Müh.: - 2 saat

Sem.: - 2 saat

Tərtib etdi:

"Cinayət hüququ" kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.e.f.d. **İmrəli Məmmədli**

"Cinayət hüququ" kafedrasının
müəllimi polis polkovnik-leytenantı **Nizami Salmanov**

Mühazirə kafedra iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____, " ____ " _____ 2017-cı il.

Bakı – 2017

Mövzu 2. EKOLOGİYA HÜQUQUNUN OBYEKTlərİ

P L A N :

Giriş

1. Təbiət obyektlərinin anlayışı və funksiyaları
2. Təbiət obyektləri. təbii ehtiyatlar, təbiət kompleksləri.
3. İnsanın ekoloji hüquqları ekologiya hüququnun mühafizə obyektii kimi

Nəticə

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı. 2017
2. «Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu (8 iyun 1999-cu il), Bakı: Biznesimen bülleteni, 1999,
3. «Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu (12 mart 2002-ci il).
4. «Heyvanlar aləmi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu (4 iyun 1999-cu il).
5. Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi (30 dekabr 1997-ci il).
6. Azərbaycan Respublikasında ətraf mühitin mühafizəsinin vəziyyəti haqqında dövlət məruzəsi. Bakı, 1997.
7. Петров В.В. Экологическое право России. Учебник. М.: БЕК, 1995

Giriş

Öz həcmi etibarı ilə kiçik olmasına baxmayaraq qədim hüquqi biliklər indiki dövrdə insanın mövcud hüquqi biliklərinin mənbəyi kimi çıxış edir. Bununla yanaşı hüquq sahəsində bir-birinə zidd olan anlayışlar və islahatlar vardır. Bu ziddiyyət uzun bir tarixi prosesdən keçərək bu günə qədər gəlib çatmışdır. Buna misal olaraq hüquqi obyektinin və predmetini göstərmək olar. Belə ki. bu islahatlar ayrı-ayrı hüquq sahələrində məna mütəlif cür anlaşılır.

Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi» fənnindən predmet dedikdə ictimai münasibətlərin məcmusu, obyekt dedikdə isə hüquqi nazamlamanın onlarla bağlı meydana çıxdığı dəyərlər. məs. maddi dəyərlər. hüquqlar, maraqlar və s. başa düşülür. Buna görə də mülki hüququn obyektini ayrı-ayrı şeylər. müəlliflik hüququ. predmetini isə əmlak və şəxsi fikir də mövcuddur.

Hüquq ensklopedik lüğəti hüququn obyektini dedikdə ictimai münasibətlərin məcmusu başa düşülür. məsələn, cinayət hüququnda cinayətin predmeti dedikdə ayrı-ayrı maddi əşyalar, cinayətin obyektini dedikdə isə cinayət qanunu ilə qorunan ictimai münasibətlər başa düşülür.

Ekoloji münasibətlər mülki münasibətlərlə sıx bağlıdır. buna görə də. mülki-hüquq fənninə daha yaxındır.

Sual.1. Təbiət obyektlərini anlayışı və funksiyaları.

Ətraf təbii mühtini ayrı-ayrı təbiət obyektləri üzrə mühafizəsi təbiət obyektlərinin anlayışını, onun əlamətlərini və növlərini müəyyən etməyi tələb edir.

Təbii və sosial dəyərlər insan yaşayan mühiti təşkil . Sosial dəyərlər insan əməlinin məhsulu olduğu halda, təbii dəyərlər təbiətin tədricən inkişafının məhluludur. Onlar insan tərəfindən yaradılmır və ictimai məhsul kimi dəyəərə malik deyildir. Doğrudur uzun müddətli inkişaf prosesində insan və təbiət münasibətlərinin nəticəsi kimi üçüncü bir kateqoriya qarşımıza çıxır: Məsələn, kənd təsərrüfatı məhsullarının becərilməsi, meşələrin salınması. ayrı-ayrı heyvanların müxtəlif üsullarla artırılması. Bunlar hamısı təbiətin köməyi ilə insan əməyi nəticəsində meydana gəlir. Zəhmətçi ilə qadın arasında cinsi əlaqə olmadan, yeni süni yolla insan həyata gətirilir. Buradan belə bir sual meydana çıxır ki, insanın və təbiətin «birgə əməyi» nəticəsində meydana çıxan bu məhsulları biz hansı obyektə – sosial yoxsa təbii obyektə aid etməliyik. Burada iki məqsəd güdülür: bir halda ekoloci, digər halda iqtisadi. Belə ki, suni yolla həyata gətirilmiş heyvan və mahiyyəti etibarlı ilə digərlərindən yeni təbii yolla-əmələ gəlmiş heyvandan heç nə ilə fərqlənmir. Misallar gətirmək insan tərəfindən salınmış və ətraf mühit üçün qoruyucu faktor olan meşə ekoloci obyekt kimi məsələn, aydınlaşdırmaq çıxış edir.

Digər tərəfindən insan tərəfindən yetişdirilən kənd təsərrüfatı məhsulları, eləcə də kənd təsərrüfatı heyvanları iqtisadi faktor kimi istehlak üçün nəzərdə tutulur. Belə məhsullar təbiət məhsulları hesab edilmir. Onlar maddi cəyərlərdir və müvafiq təsnifata görə istehsal və yaxud istehlak qrupuna aid edirlər.

Təbiət obyekti dedikdə – təbii əmələ gələn, təbiətin ekoloci sistemi ilə qarşılıqlı əlaqədə olan və həyat təminatını yerinə yetirərək ekoloci, iqtisadi və mədəni sağlamlaşdırıcı funksiyalara malik olan, qanunvericiliklə mühafizə edilən təbii mühitin tərkib hissəsi başa düşülür.

Təbiət obyektı maddi dəyərlərdən fərqli olaraq üç əlamətlə xarakterizə olunur: təbii əmələ gəlmə. təbiətin ekoloji sistemi ilə bağlılıq həyat təminatını yerinə yetirmə.

Ətraf təbii mühitin təbii əmələ gələn obyektləri kainatın ümumi inkişaf qanunları ilə irəli gəlir. Göstərilən bu proses təbiət obyektlərinin maddi dəyərlərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir.

Həllədiçi rolunu ikinci əlamət, yəni ətraf təbii mühitlə qarşılıqlı ekoloji əlaqə oynayır. Bu əlamət təbiət obyektlərinə imkan verir ki, təbii ekosistemin tərkibində fəaliyyət göstərsin. Eyni zamanda təbiət obyektı ətraf təbii mühitin keyfiyyətini təmin edir. Burada təbiət komponentləri dedikdə insan əməyi nəticəsində ətraf təbii mühitlə əlaqədən çıxarılmış, yəni təbii aləmdən sosial aləmə keçirilmiş komponentlər başa düşülür. hansı ki, burada materiyanın digər inkişaf qanunları fəaliyyət göstərir Bu komponentlər hansılardır. Təbii xammal kimi istifadə olunan və yaxud emalə göndərilən yerin təkindən çıxarılımış faydalı qazıntılar; (içmək və suvarma məqsədi ilə rezervuara yığılmış və ya təsərrüfat və digər məqsədlərlə istifadə olunan su, ovlanmış və heyvanat parkına verilmiş heyvanlar və quşlar) su hövzələrindən tutulub akvariumda saxlanılan balıqlar: bağlı yerlərdə dövr edən hava və s. Bütün bunlar təbii proseslərə öz təsirini dayandırır və buna görə də onlar təbiəti mühafizə obyektlərinin dairəsindən çıxarılıb. Onlardan bəziləri müəyyən qiymətə malik olmaqla və sosial – iqtisadi əlaqələr sisteminə qoşulmaqla maddi dəyərlər kateqoriyasına keçmişdir. Digərləri isə (hər hansı qiymətə malik olmadan) sadəcə insan əhatəsinin elementi kimi çıxış edir. Əlbətdə bu elementlər xeyirli və yaxud xeyirsiz, arzu olunan və ya arzu olunmaz ola bilər. Məsələn, şəhərdəki göyərçinlər, avara itlər və s.

Əsas yeri insanla təbiətin qarşılıqlı əlaqəsindən yaranan «qarışıq» obyektlər tutur. Artıq qeyd olunduğu kimi ekoloji əlaqə əlaməti bu obyektlərin ətraf təbii mühitin mühafizəsi obyektlərinə aid edilib edilməməsinə imkan verir.

Təbiət obyektinin üçüncü əlaməti olan həyat təminatını yerinə yetirmə sosial xarakter daşıyır.

Təbiət obyektlərinin əlamətləri öz əksini üç funksiyada tapır:

1) Ekoloji; 2) İqtisadi; 3) Mədəni-sağlamlaşdırıcı.

Yer kürəsinin qanunla mühafizə edilən bütün təbiət obyektləri üçü kateqoriyaya bölünür: inteqrallaşdırılmış (birləşdirilmiş), diferensiallaşdırılmış (təbəqələrə ayrılmış), xüsusi mühafizə olunan inteqrallaşdırılmış obyekt dedikdə bütün ətraf təbii mühit, diferensiallaşdırılmış obyekt dedikdə ayrı-ayrı təbiət obyektləri-torpaq, yerin təki. sular, meşələr. digər bitkilər, atmosfer havası. heyvanlar aləmi başa düşülür. Qalan bütün obyektlər isə xüsusi mühafizə olunan obyektlərdir. Xüsusi mühafizə olunan obyektlər dedikdə mühafizə edilməsinin xüsusi qaydası müəyyən edilmiş obyektlər başa düşülür.

Ətraf təbii mühitin anlayışı

Ətraf təbii mühit dedikdə təbiət və insan əhatə edən mühitin vəhdəti anlaşılır. Mövcud qanunvericilik təbiət anlayışını dar mənada insan şüurundan asılı olmayaraq mövcud olan maddi aləmin ekoloji sistemi kimi izah edir.

İnsanı əhatə edən mühit dedikdə insan cəmiyyətinin inkişafı nəticəsində formalaşan öz şəklini dəyişmiş ekoloji sistem başa düşülür.

Bu anlayışlardan irəli gələrək ətraf təbii mühit dedikdə yerin təbiəti başa düşülür. Hansı ki, orada insan yaşayır və fəaliyyət göstərir.

Dövlət tərəfindən mühafizə olunan ətraf mühitin daxili və xarici sərhəddi üçün iki əlamət xarakterikdir:

İnsanın sağlamlığına və ətraf təbii mühitin vəziyyətinə antropogen (insanın təbiətə təsiri) fəaliyyətinin təsirinin mümkünlüyü - təbiəti mühafizə prosesinə hüquqa uyğun müdaxilinin təsiri qanunla mühafizə olunan təbiət obyektlərinin və ya kompleksinin əlamətlərindən irəli gələrək ətraf təbii mühitin mühafizəsinin həddləri müəyyən edilir. Buna görə də qanunla mühafizə olunan ətraf təbii mühitin dairəsinə aşağıdakılar daxil deyildir:

- insan tərəfindən yaradılmış maddi əşyalar və sosial dəyərlər;
- təbiətin ekoloci əlaqəsindən çıxmış təbiət komponentləri;
- mühafizəsi məqsədəuyğun olmayan və ya hazırkı şəraitdə elmin və texnikanın inkişafının səviyyəsinə görə mühafizəsi mümkün olmayan təbii qəraitlər və təbii təzahürlər.

Aydın məsələdir ki, elmin və texnikanın inkişafı mühafizə olunan təbii obyektlərinin dairəsinə öz təsirini göstərəcəkdir. hazırkı vəziyyətdə nəzərə çarpamayan və ya ümumiyyətlə nəzərə alınmayan təbiət obyektləri müəyyən müddətdən sonra ekoloci obyektlər sırasında öz yerini tutacaqdır. Ola bilər ki, təbiətin və cəmiyyətin vəziyyəti və yaşaması üçün bu obyektlərin əhəmiyyətli təsiri olsun. Hazırkı vaxtda insanlar hələ tamamilə günəş enerjisindən istifadə edə bilmir. iqlimi öz xeyrinə uyğunlaşdırma bilmir, eləcə də digər təbii proseslərə müdaxilə edə bilmirlər. Bu sahələrdə elmi tədqiqat işləri davam edir və ola bilsin ki, cəmiyyət inkişafetdikdə bunların hamısına tədricən nail olunsun.

Cəmiyyətin, eləcə də onun ayrı-ayrı üzvlərinin təbii mühitə təsiri və bu mülkiyyətlər hansı bir əlaqəsi onların məskunlaşma şəraiti ilə bağlıdır. Təbii mühitin qanunla qorunan «xarici» şərhedici atmosfer və yerətrafi sahədən keçir. Bu mənada vahid sistem daxilində ətraf mühitin sərhədlərinin aşağıdakı bölgüsünü apara bilərik

a) özünün enerji, istilik, maqnetizm və 1 gücü ilə qbul dövrən yaradaraq Yer mühitini formalaşdıran Planetlər arası mühit (kosmik mühit)

b) yerin istilik qurşaqları daxilində istilik recmi istilik balans, iqlim tipləri zəmnində su ehtiyatları sistemində birləşən Planetlər mühit

v) bütünlükdə vahid fiziki- göğrafi ərazi və yaxud təbii şərtlərdən ilə təbii-texqoloci konveyerlər əsasında regionlararası əlaqəyə malik olan Qlobal mühit

q) bir yaşayış məntəqəsindən kənara davam etməklə və yaxud bir təbii kompleksin davamında yerləşən, təbii və maddi ehtiyatlar üçün əsas olan əlaqəli mühit ;

d) hər bir yaşayış məntəqəsi sakinlərinin həyatı və təsərrüfat fəaliyyətinin davam etməsi üçün zəruri olan ehtiyatların toplusundan ibarət olan Məhəlli mühit

Aparılan bu bölgü şərti xarakter daşıyır. Çünki əslində bu mühitlər hansı birlikdə dinamik bir vahiddir

Sual 2. Təbiət obyektləri, təbii ehtiyatlar, təbii kompoeksləri.

Torpaq – Torpaq anlayışı müxtəlif mənalarda işlədilir: planet, yerin səthi, ərazi, istifadə, icarə və mülkiyyət obyekti, ətraf təbii mühitin tərkib hissəsi.

Hüquqi mənada torpaq dedikdə yerin məhsuldar qatını əhatə edən səth başa düşülür.

Torpağın ekoloci funksiyası-üzvü materiya ilə qeyri-üzvi materiya arasında əlaqə. karbon qazının udulması;

Torpağın iqtisadi funksiyası-kənd və meşə təsərrüfatının istehsal vasitəsi bunların və qurğuların tikilməsi.

Torpağın mədəni-sağlamlıq: funksiyası-mədəni sağlamlıq müəssisələrinin yerləşdirilməsi

Ekoloci iqtisadi münasibətlərdə ən qiymətli kənd təsərrüfatı torpaqlarınıdır, hansı ki, onlar kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Yerin təki - Yerin təki haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunvericiliyinə uyğun olaraq yerin təki dedikdə yerin səth qatından aşağıda yerləşən yer qabığının bir hissəsi başa düşülür. Bura geoloci tədqiqatların aparılması və mənimsənilməsi mümkün olan sututarların dibi də aiddir. Eyni zamanda faydalı qazıntılar yerləmə yer qatının səthi də yerin təkinə aid edilir. Yerin təkinin əsas təyinatı onun öyrənilməsindən, faydalı qazıntıların axtarışından və onların istehsalından ibarətdir.

Yerin təkinin istifadəsi ilə bağlı bu məsələlər əsasında yerin təkinin istifadəçilərinin hüquq və vəzifələri qruplaşdırılan və yerin təkinin istifadəsinin və mühafizəsinin əsas istiqamətləri müəyyən edilir.

Ekoloci təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən insanın, cəmiyyətin və dövlətin təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi olaraq ekoloci istiqamətləri aşağıdakılardır.

-ölkənin inkişaf strategiyasının formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində ekoloci təhlükəsizliyin üstün qaydada təmin edilməsi;

- ekoloci təhlükəsizliyin ümumdünya, regional və yerli səviyyədə təmin etmək məqsədilə beynəlxalq əməkdaşlığının inkişafı;

- biosferin və onun bütün komponentlərinin qorunub saxlanması insanların həyatı və fəaliyyəti üçün ekoloci cəhətdən təhlükəsiz şəraiti təminat sisteminin yaradılması;

- ölkənin ərazisində, o cümlədən Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsində dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının üzləşdirilən fəaliyyətinin təyin edilməsi;

-təhlükəli fəvqəladı ekoloci vəziyyətin qarşısının alınması, onun gələcək nəsillərə təsir göstərə biləcək nəticələr də daxil olmaqla, aradan qaldırılması üzrə tədbirlərin hazırlanması və ardıcıl həyata keçirilməsi;

- ətraf mühitə təsir edən təsərrüfat və digər fəaliyyətin ekoloci təhlükəsizliyin təmin edilməsi mövqeyindən nizama salınması

Bununla yanaşı qanuna əsasən ekoloci təhlükəsizlik sahəsində hüquq normalarının pozulması nəticəsində insanların həyat və sağlamlığına zərər vurulması və ya təhlükə törədilməsi insan hüquqlarının pozulması sayılır. Digər tərəfdən ekoloci təhlükəsizliyin tələblərinə riayət edilməsi təbii ehtiyatlara mülkiyyət, sahiblik və onlardan istifadə hüquqlarının həyata keçirilməsinin məcburi şərti olması qanunda öz əksini tapmışdır.

Yerin təki haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyi, yerin təkinin mühafizəsi və ondan istifadə sahəsindəki münasibətləri

nizamlamaqla ekoloci Qanunvericilikdən daha çox iqtisadi qanunvericilik xarakteri daşıyır. Çünki onun normalarının əksəriyyəti. neft. Daş kömür, dəmir filizi, nadir və qiymətli metallar kimi faydalı qazıntıların əldə edilməsi və istifadəsi ilə bağlı iqtisadi münasibətləri nizamlayar.

Lakin buna baxmayaraq ətraf mühitin mühafizəsi və yerin təki haqqında qanunvericiliyin tələblərindən irəli gələrək ümumi ekoloci – hüquqi tələblər öz qüvvəsini saxlayır. Belə ki. həm faydalı qazıntıların tədqiqi hər yerin təkindən istifadə ətraf təbii mühitə mənəvi təsir göstərməməlidir. eyni qaydada ətraf təbii mühitdən istifadə faydalı qazıntılara digər maddi. tarixi-mədəni dəyərlərə ekoloci yaxud iqtisadi ziyan vurmamalıdır.

Digər faydalı qazıntıların hasilatı zamanı insanın yerin təkində gedən təbii proseslərə bilavasitə və bir sıra digər texniki vasitələrlə aktiv təsiri yerin təkinin strukturunun dəyişilməsinə və bir sıra təhlükəli nəticələrə gətirib çıxarır: Məsələn, vulkan püskürmələri, gözlənilməz zəlzələlər və s.

Yerin təkindən istifadə və onun mühafizəsində bir sıra problemlər vardır. məsələn. yüksək təhlükə mənbəyi olan zəhərli maddələrin torpağın altında basdırılması, radioaktiv tullantılar faydalı qazıntıların külli miqdarda istehsalı, faydalı qazıntıların çıxarılması və istifadəsi zamanı itkiyə yol verilməsi.

Sular - Qanuna əsasən sular yeraltı və yəüstü mənbələrlə məhdudlaşdırılmış təbii ehtiyat kimi müəyyən edilmişdir. Bütün bu mənbələr hamısı su fonduna daxildir. Sular yer üzərində həyatın hidroloci rejimini müəyyən edir. Sular bitki və heyvanlar aləminin yaşaması üçün əsas elementlərdən biri olmaqla yanaşı kənd təsərrüfatının, sənayenin inkişafı eləcə də əhalinin istirahəti və müalicəsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün bunlar suyun iqtisadi və mədəni-müalicəvi funksiyasını göstərir. Sudan istifadənin və onun mühafizəsinin problemləri Sudan istifadənin strukturunun mürəkkəbləşməsindən irəli gəlir.

Qanunvericilik (Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi) yeraltı və yerüstü suları çirklənmədən, eləcə də onları digər amillərin zərərli

təsirindən mühafizəsini nəzərdə tutur. Su mənbələrinin mühafizəsinin birinci məqsədi onun çirklənmədən qorunmasıdır. Suyun ən geniş yayılmış çirkləndiricilərdən biri neft məhsullarıdır. Sututurları çirkləndirən maddələrin çoxu metallurgiya, kimya. neft-kimyası. qaz, kömür və meşə sənaye müəssisələrinin payına düşür. Azərbaycan Respublikasında mövcud sututurlarda sirkənmənin normativi müəyyən olunmuş həddini aşır.

Suyun istifadəsi və mühafizəsi sahəsində yaranan digər problem su ehtiyatlarının tükənməsidir. O, bir tərəfdən suyun çirklənməsi, digər tərəfdən kiçik və böyük sututurlarda suyun səviyyəsinin aşağı düşməsi, Sudan istifadəyə tələbatın artması və Sudan məqsədəuyğun istifadə olunmamasında özünü göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Su Qanunvericiliyi və onun əsas aktı olan Su Məcəlləsi bütün su istifadəçilərinin qarşısında müvafiq vəzifələr yaradır. Bu vəzifələr aşağıdakılardan ibarətdir. Sudan istifadəyə və onun mühafizəsinə ehtiyatla yanaşmaq, müəyyən edilmiş normativdən artıq çirkləndirici maddələrin suya tullanılmasına yol verilməməsi, içməli Sudan itkiyə yol verməməklə istifadə etmək, eləcə də energetikada, nəqliyyatda, sənayedə və kənd təsərrüfatında Sudan məqsədəuyğun istifadə etmək.

Meşələr - Qanuna əsasən meşə anlayışına üç əlamət daxil olur:bioloci-ağaclar, kol və ot bitkilərinin məcmuyu, hüquqi-qanunla müəyyən olunmuş qaydada ayrılmış meşə fondu torpaqlarında bitməsi, ekoloci-ətraf təbii mühitin vəziyyətinə təsir etmə. Göstərilən əlamətlər meşəni parklardan, bağlardan və digər bioloci məcmulardan fərqləndirməyə imkan verir. Meşə müxtəlif növlü ekoloci, (mühafizə, işlim tənzimləyici və s.0 iqtisadi (ağac məmulatı. ov yerləri, veyfə. dərman bitkiləri və s.) və mədəni- sağlamlıq (müalicə, sağlamlığın bərpası və s.0 funksiyası daşıyan ekoloci komplekslərin sistemidir.

Azərbaycan Respublikasının Meşə Qanunvericiliyi meşələrin mühafizəsi, qorunması, məqsədəuyğun istifadəsi məqsədi ilə meşə münasibətlərini nizamlayır. Meşələrin mühafizəsi dedikdə elə bir tədbirlər

sistemi başa düşülür ki, onlar meşələrdə yanğın təhlükəsizliyi qaydalarının pozulmasına, özbaşına meşələrin qürülmasına, faydalı qazıntılıların axtarışı və tikinti zamanı meşələrin qaralmasına və s. bu kimi neqativ hallara qarşı mübarizənin təşkilinə yönəldilmişdir. Meşələrin qorunması meşə ziyanvericilərinə və ağac xəstəliklərinə qarşı mübarizə tələblərinin sistemidir. Meşələrin məqsədəuyğun istifadəsi eyni zamanda meşə torpaqlarının da məqsədəuyğun istifadəsini nəzərdə tutur.

Müasir meşə qanunvericiliyinə görə meşələrin mühafizəsi sahəsində yeridilən siyasətin əsasında onların tükənmədən mühafizəsi sahəsində yeridilən siyasətin prinsipi durur. Bu prinsipi təmin etmək üçün təcrübədə iki qərtə riayət etmək lazımdır: meşələrin qrupluluğuna və qırılacaq meşə sahələri planının normativlərinə.

Meşə fondunun bütün meşələri təsərrüfat və ekoloji təyinatına, onların yerləşdiyi əraziyə və yerinə yetirdiyi funksiyalara uyğun olaraq mühafizə dərəcəsinə görə üç qrupa bölünür.

I qrup meşələr-qoruyucu, sanitar-gigiyenik və sağlamlıqşırııcı funksiya daşıyan xüsusi mühafizə olunan ərazilərdə yerləşən, qoruq fonduna daxil olun.

Bu qrup meşələrdə sənayedə istifadə etmək üçün ağacların qırılmasına yol verilmir. Burada yalnız meşələrə qulluq edilməsi baxımından ağacların qırılmasına yol verilir. (Məsələn, çox sıx olan yerlərdə ağacların seyrəldilməsi)

II qrup meşələr-əhalisi sıx ərazilərdə yerləşən və istifadə üçün məhdud imkan olan, eləcə də kifayət qədər meşə ehtiyatı olmayan ərazilərdə yerləşən.

Bu cür meşələrdə ağac ehtiyatının hazırlanmasına qırılacaq meşə sahələri planına uyğun olaraq icazə verilir.

III qrup meşələr-çoxlu miqdarda meşələri olan ərazilərin meşələri üçün nəzərdə tutulan meşələr.

Bu qrup meşələrdə ağac emalına onların ekoloji funksiyasına ziyan yetirməmək şərtilə icazə verilir.

Qırılacaq meşə sahələri planı – bu inzibati ərazilər üzrə meşələrin qaralmasını il ərzində müəyyən olunmuş normasıdır.

Meşələrin mühafizəsinin aşağıdakı strukturu mövcuddur: Meşələrin yanğından və orada yanğın təhlükəsizliyi qaydalarının pozulmasından mühafizə olunması, meşə sahələrinin qanunauyğun mənimsənilməsi zamanı meşələrin məhv edilməsindən mühafizə olunması, qanunsuz ağacların kəsilməsindən, çirklənmədən və tükənmədən mühafizə Atmosfer havası ətraf təbii mühitin mühafizəsinin obyekt kimi atmosfer havasının özünəməxsus yeri vardır. Atmosfer havası ətraf təbii mühiti əhatə edən atmosfer qazlarının təbii qarışığıdır. Atmosfer havasının fiziki, kimyəvi və bioloji xassələrinin məcmusu (bunlar atmosfer havasının keyfiyyətinin gigiyenik və ekoloji normativlərə uyğunluq dərəcəsini əks etdirir) onun keyfiyyətini təşkil edir. Atmosfer havasının mühafizəsi dedikdə atmosfer havasının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, insan sağlamlığına və tərəf mühit üçün zərərli olan atmosfer havasına təsirin qarşısının alınması məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti və yerli özünü idarəetmə orqanları, hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər sistemi başa düşülür. Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunun 3-cü maddəsində dövlət tənzimlənməsinin əsas prinsipləri öz əksini tapmış dövlət tənzimlənməsi insan sağlamlığının üstünlüyü insanın həyatı, əmək fəaliyyəti və istirahəti üçün əlverişli ekoloji şəraitin təmin edilməsi; atmosfer havasının çirklənməsindən ətraf mühit üçün bərpa olunmayacaq nəticələrinə yol verilməməsi; atmosfer havasına dövlət tənzimlənməsi; atmosfer havasının vəziyyəti və onun çirklənməsi barədə məlumatların dolğunluğu, dəqiqliyi və aşkarlığı, eləcə də atmosfer havalarının mühafizəsinə elmi cəhətdən əsaslandırılmış, sistemlər və kompleks yanaşma prinsiplərinə əsaslanır.

Heyvanlar aləmi – «Heyvanlar aləmi» haqqında Azərbaycan Respublikası Qanuna əsasən (4 iyun 1999-cu il) heyvanlar aləmi təbii mühitin və bioloji müxtəlifliyin əsas komponentlərindən biri, ölkənin milli sərvəti əhalinin mənəvi və estetik tələbat mənbəyi olaraq elmi-tədqiqat obyektidir. xammal və yeyinti məhsulları kimi istifadə edilir və qorunur mal və yeyinti məhsulları kimi istifadə edilir və qorunur 1960-cı illərdə heyvanlar aləmi iki yerə bölünürdü : a) xeyirli; b) ziyanlı. Hazırda qanunvericilik bu bölgünü qəbul etmir. Təbiət üçün bütün heyvanlar xeyirlidir (Parazitlərdən başqa) Qanuna əsasən heyvanlar aləminin obyektləri aşağıdakılar hesab olunurlar: ibtidai orqanizmlər, bağırsaqlıqlular, qurdlar, buğumayaqlılar. malyuskalar. dəyirmiağızlılar. balıqlar, suda quruda yaşayanlar. sürünənlər, quşlar və məməlilər (qanuna görə bunlar vəhşi heyvanlardır); vəhşi heyvanların populyasiyaları (populyasiya-heyan növünün sərbəst nəsil verə bilən coğrafi, ekoloji və elementar fərdlər qruppu), cinsiyyət hüceyrələri, ruşeymləri, mayalanmış kimiləri, sürfələri və generativ orqanları; vəhşi heyvanların dairələri, dəri örtükləri, buynuzları, sümükləri və heyvanların həyat fəaliyyətinin məhsulları ((ilan, əqrəb. arı və digər heyvan zəhəri. arı balı, propolis (arı yapışqanı-arıların hasil etdikləri və səbətin ağzına yaxdıqları yapışqanlı maddə), mum. horonlar (daxili sekresiya vəzifələrinin qana buraxdığı maddə) və s.); heyvanların paleontoloji qalıqları: vəhşi heyvanların yuvaları, sığınacaqları səsleşmə, tüləmə, balalama, kürütökmə, daimi və müvəqqəti yığışma və digər məskunlaşma yerləri.

Ehtiyat dedikdə istifadə mənbəyi başa düşülür. Geniş mənada təbii ehtiyatlar dedikdə insanın təbiətdən ekoloji. iqtisadi və mənəvi istifadəsi başa düşülür. Dar mənada təbii ehtiyatlar dedikdə insanların ehtiyaclarını ödəmək üçün ətraf mühitdə mövcud olan torpaq faydalı qazıntılar, flora, fauna. su və enerji mənbələri başa düşülür.

Buna görə də biz təbii ehtiyatdan məqsəduyğun istifadə edilməsi dedikdə konkret təbii ehtiyat. təbiəti mühafizə dedikdə müəyyən təbiət

obyekti başa düşürük. Çünki istifadə təyinatlı bir ehtiyatı mühafizə etmək buna görə də məqsədəuyğun (şüurlu, səmərəli və s.) istifadə terminindən istifadə olunur.

Hüquqi nöqteyi nəzərdən təbii ehtiyatların tükənən və tükənməyən, bərpa edilə bilən və bərpa edilə bilməyən növlərə bölünməsi məqsədəuyğundur. Tükənən ehtiyatlara aşağıdakılar aiddir: Meşələr, torpaq, su, minerallar, fauna (hevanat aləmi) Bütün bu ehtiyatlar onlardan istifadə ilə əlaqədar azala və yaxud tamamilə tükənə bilər. Bu ehtiyatlardan istifadə zamanı təbiətdən istifadə edən hər bir şəxs qarşısında onlardan məqsədəuyğun istifadə vəzifəsi durur. Tükənməyən ehtiyatlar təcrübi olaraq-günəş, iqlim, enerji, geotermal ehtiyatlardan təcrübi olaraq olunmayan növlərə bölünməsi təbii ehtiyatların təkrar istehsalı üzrə istifadəçinin vəzifələrini nizamlanması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Təkrar istehsaldan sonra bərpa edilə bilən ehtiyatlara aiddir: Meşə. heyvanlar aləmi, balıq ehtiyatları. Ehtiyatların nisbi bərpa edilən kateqoriyasında var. Məsələn. içməli su ehtiyatları yığmaq üçün dəniz suyunu təmizləyib şirin suya çevirmək olar. Hazırda bu sahədə eksperimentlər aparılır. Nəzəri baxımdan torpağın da bərpa edilməsi mümkündür. Lakin bunun üçün milyon illərin keçməsi tələb olunur. Belə ehtiyatları şərti olaraq nisbi bərpa edilə bilən ehtiyatlar adlandırmaq olar.

Təbiət obyektlərinin və təbii ehtiyatların qarşılıqlı münasibətinin nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti vardır. Bir təbiət obyektində iki və daha artıq təbii ehtiyat ola bilər. Məsələn, Meşə təbiət obyekti kimi özündə müxtəlif növlü təbii ehtiyatları cəmləşdirir- ağac ehtiyatı, meşə məmulatı, yem ehtiyatı, göbələk, meyvə, dərman bitkiləri, heyvanlar aləmi və s.

Göstərilən meşə ehtiyatlarının hər hansı bir növünün təbiət obyektinin vəziyyətində özünü göstərir. Ağacların qırılması meşənin müdafiə qabiliyyətini azaldır və s. Buna görə də meşə ehtiyatlarını bütünlüklə qorumaq lazımdır.

Təbiət kompleksləri

Təbiət kompleksləri dedikdə konkret ərazidə fəaliyyət göstərən bir neçə təbiət obyektləri və ehtiyatları başa düşülür. Təbiət kompleksləri eyni zamanda onun tərkib hissəsi olan təbiət obyektləri bir-biri ilə daxili əlaqədə olmaqla təbii obyektlərinin hər hansı bir birləşməsi deyil. Qanunvericiliklə mühafizə olunan birləşmiş təbiət obyektləri başa düşülür. Belə təbiət komplekslərinə xüsusi mühafizə olunan ərazilər aiddir. Qanunvericilik onlara müstəqil mühafizə obyektini kimi baxır: təbiət qoruqları, yasaqlıqlar, milli təbii parklar, canlı və cansız təbiət abidələri, nadir landşaftlar (Yer səthinin forması)

Sual 3. İnsanın ekoloji hüquqları ekoloji hüququnun mühafizə obyektini kimi.

İnsan təbiətin tərkib hissəsidir. Ətraf təbii mühitin mühafizə edilməsinin son məqsədi bioloji və sosial varlıq olan insanın qorunub saxlanmasıdır. İnsansız təbiətin mühafizəsinin heç bir mənası yoxdur.

Təbiətin mühafizəsinin tarixindən məlum olan ənənəvi formalarında insana və onun ekoloji hüquqlarının mühafizəsinə bütün ekoloji sistemin inkişafının nəticəsi kimi baxılır. Ətraf təbii mühitin mühafizəsindən təbii mühitin mühafizəsinə tədricən keçid insanı mühafizənin bilavasitə obyektinə çevirir.

Təbiət obyektlərindən fərqli olaraq burada mühafizənin predmeti insan deyil, onun hüquq və maraqlıdır. Daha dolğun desək insanın ekoloji hüquq və marqlarıdır.

Yaşamaq və sağlamlıq hüququ

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu və 41-ci maddələrinə, eləcə də ətraf təbii mühitin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunvericiliyinə əsasən mətəndaşların ekoloji hüquqları iki qrupa bölünür:

1. Sağlam ətraf mühitə yaşamaq hüququ və

2. Ətraf təbii mühitin zərərli təsirindən sağlamlığın qorunması hüququ.

Yaşamaq və sağlamlıq hüququ insanın hüquqlarıdır. Bu hüquqlar insanın doğulduğu andan yaranır və onun ölümü ilə xitam olunur. İnsanın ekoloci hüquqları siyasi baxımdan öz əksini insan hüquqları haqqında bəyənnamədə tapmışdır. Ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsi (1948 dekabr) insan hüquqlarını onun həyatının ayrılmaz hissəsi kimi müəyyən edir. Ətraf mühit haqqında BMT konfransında qəbul edilmiş Stokholm bəyannaməsi (1972-ci il) bu hüququ «Ekolociləşdirərək» onu insanın bəşəri hüquqlarından biri kimi elan edir.

Göstərilən sənədlərin məzmunundan irəli gələrək Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (maddə 39) hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnu və ekoloci hüququ pozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakınan vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququnu bəyan edir. Bu institutun hüquqi tərəfi 4 hüquqi bənddə öz əksini tapır.

1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi
2. Əhalinin sanitar–epidemioloci salamatlığı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu
3. Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunun
4. Ətraf mühitə dair informasiya haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu hər kəsin ekoloci hüquqlarına zəmanət verir.

Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşı onun sağlamlığı və həyatı üçün əlverişli olan ətraf mühitdə yaşamaq hüququna malikdir. Bu hüquq ətraf təbii mühitdə yaşamaq hüququna malikdir. Bu hüquq ətraf təbii mühitə təsir nəticəsində və müxtəlif növlü fəaliyyət vaxtı ekoloci təlbələrə əmələ olunması ilə, təbiətə, adamların həyatına və sağlamlığına,

hüquqi və fiziki şəxslərin əmlakına və mənafeyinə vurulan zərərə görə Qanunla müəyyən edilmiş qaydada maddi məsuliyyətlə təmin edilir.

Vətəndaşların sağlamlığının ətraf təbii mühitin mənfi təsirindən qorunması hüququ aşağıdakı qaydada təmin edilir.

-ətraf təbii mühitin keyfiyyətinin planlaşdırılması və normalaşdırılması, ekoloci cəhətdən zərərli fəaliyyətə yol verməyə, qəzaların bədbəxt hadisələrin, təbii fəlakətlərin qarşısını almağa və nəticələri aradan qaldırmağa yönəldilən tədbirlər görülməsi;

-ətraf təbii mühitin çirklənməsi və digər zərərli təsirlər, o cümlədən qəzalar və bədbəxt hadisələr nəticəsində vətəndaşların sağlamlığına dəymiş zərərin məhkəmə qaydasında və ya inzibati qaydada ödənilməsi;

-ətraf təbii mühitin vəziyyətinə və təbiəti mühafizə qanunvericiliyinə əməl olunmasına dövlət nəzarətinin və ictimai nəzarətin həyata keçirilməsi, əhəlinin ekoloci təhlükəsizliyinin təminatı, tələblərinin pozulmasında təqsirli şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları Respublika üzrə, eləcə də ayrı-ayrı rayonlar, şəhərlər, zonalar və sahələr üzrə ekoloci vəziyyət haqqında vaxtında tam və düzgən məlumat almaq hüququna malikdirlər. Bu hüquq kütləvi informasiya vasitələrin də müntəzəm məlumat verilməsi ilə təmin edilir.

Ətraf təbii mühitin keyfiyyəti kəskin surətdə pisləşərsə və ya fəvqəladə ekoloci vəziyyət yaranarsa əhaliyə dərhal bu barədə məlumat və mütəxəssislərin müvafiq tövsiyələri verilir.

Vətəndaşların həyat üçün əlverişli olan təbii mühit hüquqlarından biri də onların ekoloci əhəmiyyət daşıyan qərarların qəbul olunmasında və bu qərarların icrasına nəzarətdə iştirak etmək hüququdur. Bu hüquq ekoloci əhəmiyyət daşıyan qərar layihələrinin elan olunması və açıq müzakirə edilməsi, layihələrin ictimai–ekoloci ekspertizaların keçirilməsi, dövlət orqanlarının vətəndaşların təklifini nəzərə almaq vəzifəsi, ətraf təbii

mühitin mühafizəsində əhalinin iştirakının müxtəlif formalarından, o cümlədən referendumlardan istifadə olunması ilə təmin edilir.

Nəticə

Beləliklə «Ekologiya hüququnun obyektləri» adlı 4 sayılı mövzuda 3 sual araşdırdıq və qeyd etdik ki, təbiət obyektı insan əməyi sərf edilməyən və buna görə də ictimai məhsul kimi dəyəərə malik olmayan, təbiətin tədricən inkişafının məhsulu olan obyektlər təbiət obyektləridir. Buna uyğun olaraq təbiət obyektı üç əlamətlə xarakterizə edilir:

- təbii yolla əmələ gəlmə;
- təbiətin ekoloji sistemi ilə bağlılıq;
- həyat təminatı funksiyasını yerinə yetirmə

Bundan başqa qeyd etdik ki. qanunla mühafizə edilən bütün təbiət obyektləri üç kateqoriyaya bölünür:

- integrallaşdırılmış(birləşdirilmiş)
- diferensiyalaşdırılmış (təbəqələrə ayrılmış)
- xüsusi mühafizə olunan.

İntegrallaşdırılmış təbiət obyektı dedikdə bütün ətraf təbii mühit başa düşülməlidir. Ətraf təbii mühit dedikdə-təbiət və insanı əhatə edən mühitin vəhdəti anlaşılır.

Təbiət ehtiyatı dedikdə insanın istifadəsinin iqtisadi mənbəyi başa düşülür. Təbiət kompleksləri dedikdə isə konkret ərazidə fəaliyyət göstərən bir neçə təbiət obyektləri və ehtiyatları başa düşülür.

Üçüncü sualı araşdıraraq müəyyənləşdiririk ki, insan təbiətin tərkib hissəsidir və ətraf mühitin mühafizəsinin son məqsədi bioloji və sosial varlıq olan insanın həyatının və sağlamlığının mühafizəsidir.